

Adatok az erdélyi színészet történetéhez. Az erdélyi magyar színészet 150 éves évfordulója alkalmával emlékezzünk arra, hogy bár a magyar nyelv művelésére alakult Színjátszó Társaság Erdély fővárosában folytatta működését, de annak gyökerei ide nyúlnak vissza a Bethlen Kollégiumba, amelynek diákjai közül kerültek ki a legkiválóbb színészek.

Ez a Kollégium nevelte Báróczi, Naláczy és Barcsay testőrírókat, kik közül az első ez időben hangzott a magyar színház felállításának szükségét „Védelmeszt Magyar Nyelv“ című röpiratában. Mikor pedig a II. József elnémetesítő politikájának visszahatásaképen országos mozgalom indult a nemzeti nyelv művelésére és megújítására, e célra színjátszó társaságok alakultak. A színjátszás kérdésével mind a pozsonyi, mind az erdélyi országgyűlések is foglalkoztak. Aranka György buzdítására az Erdélyi Nyelvművelő Társaság is szervezkedni kezdett s a Bethlen Kollégium 35 diákja közül 22 megalakította „az anyanyelv tanulására“ a Nagyenydi Magyar Társaságot. Hogy nem minden diák csatlakozott a mozgalomhoz, annak magyarázata a tanárok nagy részének azon aggodalma, hogy a társaság működése a tanulás elhanyagolására vezet.

Ennek az enyedi diáktársaságnak kebelében külön Theatralis Társaság alakult, melynek tagjai nemcsak a városi közönség előtt mutatták be művészetüket, hanem vidéki udvarokba és más városokba is elmentek színelőadások tartására, így Tordára, sőt Dévára is. A színjátszás terén sok sikert arattak, nagy népszerűségekre tettek szert s így egészen természetes, hogy amikor a közeli Kolozsváron állandó színtársulat szervezkedett, amely az országgyűlés székhelyén az előkelőségek számára fog játszani s országos jellegű, ezeket az enyedi diákokat is meghívták az újonnan szervezkedő társulatba. Mindez ismeretes. Azt azonban most óhajtjuk megállapítani, hogy az ismert Sáska János, Konez József, Jancsó Pál és Pergő Celesztin mellett *magá az új társulat szervezője, Fejér János is enyedi diák volt.*

Kollégiumunk diákjai sorába 1791 tavaszán írta be e nevét *Fejér János*, akinek neve után a subscriptiós könyv egyik másolatai példányába be van írva, hogy egerbegyi (Torda melletti község) születésű. Azt is tudjuk, hogy hamar itt hagyta a Kollégiumot, mert már az 1792. évi névsorban nincs benne, hanem egy másik bejegyzés szerint katona (*miles*) lett. Bizonyára tévedés, mert a Thalia hadseregének vezére lett, akiről azonban a néhány év utáni bejegyző csak annyit tud, hogy kimaradt a Kollégiumból, nem végezte a belső hivatalokra képesítő teológiát, sőt még a jogot és bölcsészeti tanfolyamot sem. Lehet, hogy azzal a szándékkal távozott a Kollégiumból, hogy katona lesz, közben azonban az újonnan szervezendő Színjátszó Társaság más irányba térítetté. Valószínű, hogy ő hívta és vitte diák barátait Kolozsvárra, mint akik már túl vannak az első sikereken. Tudjuk, hogy testvére, István is részt vett a szervezés munkájában, és pedig a magyarországi részeken toborozva tagokat, míg Róza testvérük mint kiváló énekes szintén egyik kiválósága lett a társaságnak, s csakhamar Kócsi Patkó János felesége lett, aki sógorától már egy év múlva, 1793 őszén átvette a Társaság igazgatását. Együtt találjuk nevüket azon a kötelezvényen is, mely a Kollégium levéltárának rendezése során került kezembe s melyet teljes szövegében közlök az alábbiakban: *Alább irtak ezennel recognoscáljuk, hogy Asztalos mester ember Steinpach Ferentz ő Kegyelme bizonyos adosságért tekintetes Nemes és Szabad Király Város Kolozsvárnak érdemes Szolgabírája Lötsei Urtól executiora certificáltatván; minthogy ezen Erköltsős Magyar Jádzó Társaság említett Steinpach Ferentz ő Kegyelmeének eddig készített és készitendő asztalosmunkának áraban még tartozik; kéretetvén ezen asztalosttol; Negyven Rforintokig ő Kegyelme helyet magát ezen Társaság le kötelezi, ezennel magára*

válalván azon adosságot, mellyet hogyha mához egy hétre ezen Társaság meg nem fizetne; tehát azon executionnak terhe alá magát alája botsátja. Sig. Kolozsvár, Karátson havának 10-dikén 792-ben.

*Fejér János s. k. a Társaság Elöljárója.
Patkó Kotsy János s. k. ph.*

Külcím: *Von dem jungen Herren von Fejér han vergn. den 30 Rf. Schul-ten. 23. (40 volt írva, de 30-ra javítva).*

Tehát Fejér János a Társaság előljárója, de mellette már Kócsi képviselőt a kényes vagyoni ügyben. Pénzük nincs, tartozásukat írásbeli kötelezvény-nyel fizetik és a hátlapra rávezetett nyugta mutatja, hogy az ígért 8 nap helyett 13 nap mulva fizettek le 30 frtot, bár előbb 40 volt írva a nyugtára, de úgy látszik, nem telt ki a pénzükből. Még érdekesebb a piros spanyolviasz-pecsét, amely nemesi címert ábrázol, és pedig egy lovas vitéz feje felett kop-jára szúrt emberfejet tart, míg felül ötágú korona látható zárt sisak felett, kétfelől szallagdíszekkel. Talán nem tévedünk, ha ezt a Fejér címerének tartjuk, akiről írják, hogy tordamegyei nemes család sarja volt.

Kócsi Patkóról csupán annyit említek meg, hogy 1809-ben egyidőre otthagyta a színészetet s katona lett a felkelt seregben, ahol századosi rangra emelkedett, majd a színészet tanítója lett 1812-ben. Ezt folytatta 21 és 22-ben, az igazgatást is átvéve; ettől rövid idő mulva végleg visszalépett és a tudományoknak élve angol, francia, olasz és német nyelvet tanult. 1842. február 14-én temették el 78 éves korában Kolozsváron. Utolsó útjára régi társai közül Jamesó Pál és Pergó Celesztin kísérte ki, és az Erdélyi Híradó egykorú tudósítása szerint ez utóbbi búcsuztatta el.

Jancsó Pál 1775-ben, 14 éves korában, jött Enyedre, 1783-ban subscribált. Kiváló énekes volt, akit egy szebeni temetés alkalmával kántornak marasztottak, de hamar visszajött a Kollégiumba, majd Vécsre ment gazdatisztnak. Gazdája szerint csapnivalóan rossz tiszt volt, de a világ első kántora. 1792-ben gabonát szállított Kolozsvárra s a Sáska János hívására ott maradt színésznek. Tenoristának készült, de végre is komikus lett. Utoljára 1835-ben játszott s 45-ben halt meg. Vagyonát a külmagyarutcai református templom-építésre adta. Hagyatékát tisztelői árverésen 200 forintra verték fel, bár szegény volt.

Az örményszékési születésű Váradi Koncz József 1788-ban subscribált Szegeden. Felesége Bajkó Terézia színésznő korán elhalt. Haffner után átdolgozott *F é l é n k* című vígjátékát Debrecenben, Kolozsváron és Marosvásárhelyen is előadták. 1816-ban erdélyi népies román nyelvre fordította Csokonai *B é k a e g é r h a r c*-át igen fordulatos, jól rímelő versekben, sok magyar szóval vegyítve a román nyelvet, amint azt egyes lakosságú vidéken ma is beszélnek. Sok Csokonai verset fordított le románra. Kiváló verselési tehetsége kiérzik a Próba füzetből is, bár ott szerző megjelölése nélkül adták közre munkájukat a diáktársaság tagjai.

Még csak azt említem (a Hon és Külföld 1841. 27. száma nyomán), hogy az első állandó kolozsvári színház felépítése előtt Vásárhelyen is épült egy jó nagy színház csak megtapasztalt sövény oldallal s könnyűszerrel, de lehetett fűteni és télben is használni. Használták is 1820-ig, azután üresen hagyatván, előbb vásári alkalmakkor lóistálló, később ökrök pajtája lett, végre lebontott. Enyeden is tervezték a színházépítést, költséget is gyűjtöttek rá, de a terv nem valósult meg.

Musnai László

Hegyesel. A Kolozsvár tőszomszédságában, Szucság helynevei között 1765-ben előfordul az „Alsó, Felső és Közép *Hegyesel*” helynévadat. Ugyanebből az